

Boris Nilević

EVROPSKI NESPORAZUMI SA SVIJETOM ISLAMA O ISLAMSKOM FUNDAMENTALIZMU

Sažetak

U dnevnim napisima i raspravama o islamskom fundamentalizmu kazano je da mnogi koji o njemu govore i pišu zapravo i ne znaju tačno značenje riječi fundamentalizam. Ovaj pojam-termin je čudno rabljen u našem političkom, ili prije, politikantskom žargonu, te je tom funkcionalizacijom odista lišen stvarnog, preciznog smisla, ali je zauzvrat veoma dobro funkcionirao kao negativna etiketa koja se mogla zalijepiti gotovo svakome iz islamske sredine.

Termin fundamentalizam (lat. fundamentum-temelj) je kršćanske provenijencije, tačnije, dolazi iz protestantizma, iz Amerike, iz protestanske teologije. Rekli bismo, da ta odrednica, u sebi nosi, pored ostalog, negativni stav evropske politike prema nastojanjima muslimanskog svijeta da se oslobode političkog, kulturnog, ekonomskog, vojnog i svakog drugog tutorstva. Potrebno je napomenuti da najveća katolička teološka enciklopedija uopće nema ove natuknice.

Da bismo se oslobodili zablude i lutanja i sržnije shvatili drugi mentalno sklop, trebalo bi, prije svega, dopustiti samim muslimanima da kažu šta misle o avemu tome, da oni iznesu u šta zapravo vjeruju, a u šta ne vjeruju. A bez muslimanske misli o sebi, sustavno razvijene, počev od naših prostora pa diljem svijeta, ove probleme nije moguće uopšte rješavati. Jer u pitanju je vjera i kultura stara četrnaest stoljeća.

FUNDAMENTALIZAM je pojava s početka 19. stoljeća i nastala je kao reakcija, kao protest, kao suprotstavljanje nečemu novom: dobu industrijalizacije, vremenu ekstremnog liberalizma i modernizma i ova činjenica da je

fundamentalizam reakcija, suprotstavljanje nečemu novom, odredila je čitav njegov tok i razvoj. Počeo je u vidu biblijskih kružoka, biblijskih konferencija unutar pojedinih evangelističkih (protestantskih) crkvenih zajednica na kojima se nastojalo uz pomoć Biblije odgovoriti na novonastale probleme i pitanja. Ovaj se neformalni pokret dosta brzo širio u SAD, potom u Velikoj Britaniji i u misijskim zemljama, gdje su djelovali pripadnici ovog pokreta.

Vremenom se iskristaliziralo nekoliko temeljnih teološko-teorijskih postavki na kojima su fundamentalisti posebno insistirali: Nepogrešivost Biblije i njena kompetentnost za čitavo ljudsko područje i čitav ljudski život; Isusovo djevičansko rođenje; Isusova zastupnička i otkupiteljska žrtva; uskrснуće i oživljavanje nakon smrti i Isusov ponovni dolazak. Nakon ovih usmenih kružoka, pojavio se jedan niz tekstova koji je dao teoretske temelje fundamentalizmu. Treba reći da je ovaj pokret vrlo složen, da on obuhvaća ne samo religijske aspekte nego također ekonomske, društvene, političke, unutarvjerske, unutarprotestantske.

Da li je taj pojam fundamentalizam čisto zapadnog porijekla, prikladan svekolikosti svijeta: islamu, budizmu, hinduizmu i drugim učenjima, načinima mišljenja i življenja, to jest drugim duhovnim, kulturnim i civilizacijskim sustavima?

Govoreći o općim naznakama o fundamentalizmu, treba kazati da je on ponajprije određeno stanje ljudskog duha koji se opire svemu novom, čemu dobro pristaje misao Dostojevskog da se čovjek ničeg više ne boji kao nečeg novog, jer ono uvodi čovjeka u nesigurnost i neizvjesnost od čega svaki čovjek i te kako zazire, zebe.

Ovdje se srećemo s pozivom na "vraćanje izvorima", što je sasvim opravdano s obzirom na to da je izvor počelo rijeke i da je ona najčišća na vrelu. Vraćanje na izvore u suštini je potrebno i nužno, no to ne treba da znači i okamenjenje svega onoga što je sporedno i uvjetovano vremenskim okolostima i naslagama dobi.

Fundamentalizam postavlja pitanje odnosa tradicije i promjene, pitanje statičkog i dinamičkog poimanja života te stava prema historijskoj stvarnosti, s čim se mora suočavati svaka društvena i religijska zajednica. Stoga je od bitne važnosti razlikovanje jezgra i ljuske, onoga što je prvenstveno božanskog porijekla i onoga što je samo ljudskog. U sklop ovog razmatranja ulazi i odnos vječnog i vremenitog, transcendencije i imanencije, nadnaravi i naravi.

Fundamentalizam je u svom zaoštrenom obliku želja da se sveukupni privatni i javni život uredi po principima dotičnog pokreta, religijske ili vjerske zajednice. Nije teško shvatiti ovakve želje, međutim, odlučujuća i razdijeljena granica jeste prihvaćanje drugog ljudskog stvora kao različitog i tolerancija. Pogotovo to vrijedi u ravni vjere, gdje ljubav ne bi trebala biti samo teorijski princip nego i pravilo ponašanja u svakodnevnom životu.

U uzvišenom božanskom smislu, osobito u ljubavi koja prethodi svemu, bit uzvišene skupnosti učenja bi se tu mogla naći. Međutim, pojam fundamentalizam u sebi nosi, pored ostalog, negativni stav evropske politike prema nastojanjima muslimanskog svijeta da se oslobode političkog, kulturnog, ekonomskog, vojnog i svakog drugog tutorstva. Tim terminom htjelo se često označiti sve ono što se zbiva u islamskom svijetu, naravno, viđeno i prosuđivano kroz evropske naočale. Sva dešavanja u tom svijetu često se svode na ekstremizam, totalitarne režime, vojne pučeve, obrazovnu i znanstvenu zaostalost, tehnološku nedoraslost, a za sve se to onda optužuje islam.

I dok se u zapadnom svijetu pažljivo luči različitost između prakse i ideja, u slučaju promatranja zbilje muslimanskog svijeta po svaku cijenu se negativna praksa u muslimanskom svijetu nastoji poistovijetiti sa islamom.

Bilo koja utemeljena rasprava o islamskom fundamentalizmu ne može proći valjano bez dubljeg uvida u tzv. hermeneutički problem vraćanja na izvore. Ne treba mnogo mudrovati da bi se zaključilo da se svi rukavci islamskih aktivističkih tendencija i grupa obraćaju na Kur'an i Kur'anom opravdavaju ili pokušavaju opravdati svoju praksu. Još u davnini, gotovo u prvim godinama vladavine Ummejevića, naziremo sličnu praksu upotrebe kur'anskog teksta u političke svrhe. U toj povijesnoj dimenziji islamskog svijeta dešavala su se i ubistva počev od prvih halifa h. Omera, h. Osmana, h. Alije, unuka Allahova Poslanika, a.s., Hasana i Husejna i drugih nevinih žrtava koje su pale zbog ubistva koji se ne može svoditi isključivo pod religijske motive svojstvene samo islamu i muslimanima. Nasilje kao jedno od konstanti povijesti ostaje nasilje bez obzira u kojoj sredini, u kojem narodu i u kojem se vremenu pojavljivalo.

Ovim primjerima se može reći da je svako tumačenje Kur'ana i rizik u koji se, tumač (mufessir) upušta. Kur'an se može protumačiti u

nekom vremenu, između ostalog, miroljubivo, ali i ratoborno, kao i Biblija.

Problem je u tome da se Kur'anu pride u cjelini, ukoliko je to uopće moguće ostvariti. Parcijalni uvid je izvor mnogih nesporazuma. Sve se zapravo svodi na problem svog i tuđeg shvaćanja Svete Knjige.

Kako živjeti sa Kur'anom. Da li misliti na povratak prvome razumijevanju Svete Knjige, što je već restauriranje medinske zajednice? Ako je Kur'an objavljen radi 7. stoljeća i zbog onih ljudi koji su u 7. stoljeću, smrću njihovom umro je i Kur'an, to jest njihovim kušanjem ove Svete Knjige umro je i Kur'an. Međutim, i nama se ova Sveta Knjiga otvara i to na različit način negoli njima, jer Bog je Bog u svakome vremenu. Nije On bio malo više milostiv za Medinjane, a malo manje za nas. Naprotiv, u svakom dobu On je milostiv podjednako i, dakako, milostiv je i za kršćane i za Jevreje i za sve ljude.

Da bismo se oslobodili zablude i lutanja i sržnije shvatili drugi mentalni sklop, trebalo bi, prije svega, dopustiti samim muslimanima da kažu šta oni misle o svemu tome, da oni iznesu u šta zapravo vjeruju, a u šta ne vjeruju. A bez muslimanske misli o sebi, sustavno razvijene, počev od naših prostora pa diljem svijeta, ove probleme nije uopće moguće rješavati. Jer u pitanju je vjera i kultura stara četrnaest stoljeća.

Zadržaćemo se samo na jednom autoru i njegovom djelu, uz uvažavanje i ostalih. To je Alija Izetbegović sa svojom knjigom *Islam između Istoka i Zapada* izašoj u Sarajevu 1995. godine.

Kada se sagleda svekoliko šarenilo najrazličitijih ideologija, filozofija i sistema mišljenja od iskona do danas, sve se po autoru knjige *Islam između Istoka i Zapada*, u krajnjoj osnovi, svodi na tri temeljna pogleda na svijet: religiozni, materijalistički i islamski, koji je "više nego religija" (str. 13.).

Prvi pogled, religiozni, polazi od isključive ili primarne egzistencije duha, drugi, materijalistički, od isključive ili primarne egzistencije materije, treći, islamski, od simultane egzistencije duha i materije, jer pozivajući se na jedinstven prizor čovjeka u svijetu, "duša je vječna", ali je čovjek vremenit i u tom vremenu postoji misija koja se ne može zanemariti" (str. 14.) (Kur'an 28/77).

Po autoru, Evropa nije nikada bila u stanju pronaći srednji put i na njemu se održati. Ipak, Engleska je u tome izvjestan izuzetak. Jedan

od izraza ovog stanja, naprimjer na Istoku, pored otuđenosti od religije i umjetnosti, jeste siromaštvo misli, ustvari, potpuna teorijska sterilnost unutar radničkog pokreta, naročito poslije Marxove i Lenjinove smrti.

U jednom razgovoru 1965. godine poznati marksistiki pisac Đerđ Lukač, osvrćući se na staljinistički period u SSSR-u, kazuje: "Gušena je svaka slobodna misao, a lični stavovi proglašavani su teorijskim zakonom." Izuzev, po Izetbegoviću, "ideje radničkog samoupravljanja u Jugoslaviji, koja uprkos svim teškoćama predstavlja osoben i originalan pravac. U svakom slučaju, ova ideja znači odstupanje od klišeja i dogmi u koji je zvanični marksizam okovao razvoj radničke misli" (str. 78-79.). (Knjiga je ugledala svjetlo dana 1984. godine. Ovo je ponovljeno izdanje, te se na momente doima kao zastarjelo). Ovome bismo dodali i uzlete naše, onodobno cijenjene praksisovske misli. I još nešto. Mada se svijet Istoka ruši, neduhovnost je ušla prosto u "gene". Dekor se mijenja, ali su isti ljudi, ista srž i mentalitet, ostali na historijskoj pozornici. Ostaje nam strpljenje na putevima ozdravljenja. Jer, dobro primijeti pisac. Ruska zemlja je plodna, ali je za pjesnike i umjetnike atmosfera zagušljiva. Sovjetska Rusija dala je fizičare, atomiste, državnike, ali ne i pjesnike, slikare, muzičare: Puškina, Gogolja, Čehova, Tolstoja, Dostojevskog, Čajkovskog, Rimskog-Korsakova itd. Time je postavio razliku između ruskog naroda punog religijskog i umjetničkog naboja i režima oličenog, kazali bismo, u "genijima praznine."

Sve je u košmaru, pa prema tome i savremeni čovjek Zapada. U svom nezrelom ponašanju on obitava u banalnim rasonodama, osjeća potrebu prema jakim senzacijama, sklonost prema masovnim paradama i parolaštvu, odsustvu istinskog humora, poplavi šunda, riječima prekomjerne mržnje i ljubavi, ili prekomjernog kuđenja i hvaljenja, što sve dobiva masovan i brutalan vid.

Američki kriminolozi rezignirano konstatiraju da je naša planeta "ocean delikvencije", da su svi ljudi manje ili više prijestupnici i da se izlaz ne vidi.

Ipak postoji ljudska pobuna protiv jednodimenzionalnog svijeta civilizacije, protiv "svijeta gluhoonijeme šutnje". Čovjek treba u "stvarnom svijetu popraviti sve što se može popraviti... U ovom najvećem naporu, čovjek može samo sebi staviti zadatak da aritmetički smanjuje bol svijeta. Ali nepravda i patnja će ostati, ma koliko ograničene, one neće prestati biti sablazan." (A. Kami) (str. 266.).

MOHAMMAD J. PIRMORADI, Filozof za omladinu

Šta je to? U čemu je ta bolnost, potretnost, koji je odgovor na veliku čovječansku temu o stradanju koje se ne može izbjeći? Da li i kako postoji ono što se naziva sudbinom? Čovjek je “bačen u svijet” i zavisn od mnoštva činjenica nad kojima nema nikakve moći, usprkos napretku znanosti. Otuda vječita ljudska nesigurnost koja se psihološki može odražavati u pesimizmu, pobuni, očajanju ili - predanosti sudbini i volji Božijoj. Jer, “Priroda ima determinizam, čovjek ima sudbinu. Prihvatanje ove sudbine najviša je i posljednja poruka islama.” (str. 265.)

Prihvatiti sudbinu znači osjećati se u najvećoj mjeri slobodnim. Pohvala slobodi i provijava ovim djelom. Jer, njen autor koji je blizu jedne decenije čamio po komunističkim zatvorima nije mogao ne napisati svoje poglede i čežnje za ovim velikim Božijim darom. A njegovo islamsko shvaćanje slobode, sa nečijim hrišćanskim, ili shvaćanjima nekog drugog - drugim njenim uzvišenim poimanjem, u časovitosti dramatičnih dilema i alternativa, daje nadu u čovjeka kao “bića na život”, a ne “na smrt.”

Summary

In daily articles and treatises on Islamic fundamentalism it is said that many of those who talk or write about it actually do not know the true meaning of the word fundamentalism. This notion/term is strangely used in our political or better to say petty-political jargon, so by that functionalization it is really deprived of the true, precise signification, but on the other hand it used to function very well as a negative label which could be put on anybody from Islamic society.

The term fundamentalism (Latin fundamentum - foundation, basis) is of Christian provenance precisely it comes from Protestantism, from American Protestant theology. We can say that quideline has itself, above all, negative attitude of the European politics to the endeavours of Muslim world to get free from political, cultural, economical, military and any other tutorship.

In order to get rid of the delusion and straying and to understand more essentially different mental framework it is necessary, above all, to let Muslims themselves say what they think about all that, let them come with that what they really believe in and what they do not. And without Muslim thought of itself, systematically developed, starting from our areas to all over the world, these problems cannot be solved at all because it is the faith and culture fourteen centuries old in question.